

QALMOQQIR KARYERI MEHNAT UNUMDORLIGI, SANOAT AHAMIYATI VA ISTIQBOLLARI

Usubaliyeva S.F. Islom Karimov nomidagi TDTU Olmaliq filiali magistranti

ANNOTATSIYA:Maqolada Olmaliq kon metallurgiya kombinatiga qarashli Qalmoqqir kon boshqarmasi haqida soʻz yuritilgan boʻlib, bunda ushbu karyerning mehnat, ish faoliyati, yurtimiz sanoatidagi ahamiyati va istiqbol yoʻllari haqida soʻz yuritilgan.

KALIT SOʻZLAR: Karyer, vulkanogen, siyenitdiorit, riolitporfir, gipergenez, sharoshkali dalota, ag`darma.

Qalmoqqir mis koni — "Olmaliq KMK" Ajning asosiy [konlaridan](#). [Toshkent](#) viloyatidagi [Olmaliq](#) shahrining shim.gʻarbiy qismiga tutashgan. Qalmoqqir mis koni. Mis porfir tipidagi dunyo boʻyicha eng yirik hisoblangan 10 ta obʻyektlar qatoriga kiradi. Kon choʻkindi, vulkanogen va intruziv jinslar majmuasidan tarkib topgan, ularda magmatik hosilalar koʻproq uchraydi. Konning geologik tuzilishida riolitporfirilar, dolomitlar va ohaktoshlar, andezitdatsitli porfirilar, kvarqli monsonitporfirilar, granodioritporfirli daykalar, dioritli va diabazli porfirilar mavjud. Vulkanogen choʻkindi qatlam jinslarini siyenitdiorit qatoridagi asosliroq intruzivlar yorib chiqqan va qisman ular bilan assimilyatsiyalashgan. Asosiy ruda qamrovchi jinslar yirik shtok shaklida mujassamlashgan siyenitdioritlar, dioritlar va riolitporfirlardir.

Kon rudalari 3 texnologik tipga: oksidlangan, aralash (tarkibida ikkilamchi sulfidlar boʻlgan) va birlamchi sulfidlarga boʻlinadi. Oksidlangan rudalar murakkab tuzilishi bilan farqlanib, koʻpincha turli qalinlikdagi tik yotuvchi tomir, qatlam, linza va ustun koʻrinishlarda uchraydi. Gipergenez zonasining eng koʻp qalinligi 180 m (oʻrtacha 60–65 m), oksidlangan rudalarning oʻrtacha qalinligi 20 m, aralash va xalkozinlilarniki 19 m dan iborat. Oksidlangan rudalardagi misning tarkibi — 0,3 dan 3% gacha, ikkilamchi sulfidli boyish zonasida — 0,3 dan 4% gacha.

Qalmoqqir mis konining birlamchi rudalari tarkibida mis — 0,58%, molibden — 0,005 %, oltin — 0,5 g/t, kumush — 3 g/t, oltingugurt 1,5— 2%, kamyob elementlar (selen, tellur, reniy, vismut, indiy va boshqalar) mavjud.

Konning markaziy qismi [mis](#) va [temir](#) sulfidlariga boy. [Oltinning](#) taqsimlanishi xalkopiritli minerallashish bilan bogʻliq. Rudali shtokverkning kuzatilgan qalinligi 1240 m gacha. U yaxlit uzluksiz tanani tashkil qilib, konning oʻrta qismiga kelganda tarmoqlanadi.

Konda metasomatik oʻzgargan jinslar keng tarqalgan. Ularda greyzenlashish eruptivli brekchiyalar va qora granitporfirlarning daykalarida mujassamlashgan. Qalmoqqir mis konining kvarssestitli metasomatitlari odatdagi ikkilamchi kvarsitlardan oʻzida boy glinozyomli minerallarning (korund, diaspor, andaluzit va boshqalar) deyarli uchramasligi bilan farq qiladi^[1].

Karyer qurilishi 1954-yilda boshlanib, 1959-yil 1-iyulda Qalmoqqir konining birinchi navbatini ishga tushirish toʻgʻrisida dalolatnoma imzolangan.

Konni dastlabki oʻzlashtirish loyihasi Leningradning “Gipruda” instituti tomonidan tuzilgan, soʻngra Qalmoqqir konining loyihasi [Moskva](#) “Giprosvetmet” institutiga topshirilgan va 1960-yilda institut kengaytirish loyihasini ishlab chiqqan.

O'sha paytda yuk tashish uskunasi sifatida [Ural](#) ogʻir mashinasozlik zavodining choʻmich hajmi uch kub boʻlgan SE 3 ekskavatorlaridan, agʻdarmalarga jinslarni tashishda esa yuk koʻtarish qobiliyati uch tonnadan oʻn tonngacha boʻlgan [avtomobillaridan](#) foydalanilgan.

1-rasm. Qalmoqqir konida ekskavator-avtomobil kompleksining ish jarayoni

Konda 1963-yildan boshlab EKG-8 qoyali [ekskavatorlari](#) ishlagan, ruda va jins bilan og'ir yukli sostavlar tortish o'g'irligi 150 tonna bo'lgan elektrovozlar yordamida tashilgan. 1965-yil oxiriga kelib, barcha arqon-zarbali burg'ulash uskunalari VSV-3, BSSH 2M tipidagi sharoshkali burg'ulash uskunalari bilan almashtirildi. Yetmishinchi yillarning boshlarida tog'-kon uskunalarining yangilanishi boshlanadi^[2].

Karyer yiliga 5-6 m ga chuqurlashmoqda, ish jabhasining oldinga siljish tezligi esa 90-10m. "Qalmoqqir" konining atrofi kichik tepalikli tabiatga ega. Konning eng baland nuqtalarining dominant sathidan balandligi taxminan 200 m. Hududning tabiati konning yuqori qismini tog 'karyeri tomonidan qazib olish imkoniyatini oldindan belgilab qo'ygan. Konning bu qismi yarim xandaklar bilan ochilgan. Konning hududning ustunlik darajasidan pastda joylashgan qismi +660 m belgisidan boshlab, statsionar tashqi xandaq bilan ochilgan.

Avtomobil transportidan karyerning yuqori gorizontlarida, +760 m va undan yuqori balandlikdagi joylarda, shuningdek, gorizontlarni ochishda kapital va yangi kesmli xandaqlarida foydalaniladi.

Temir yo'l transporti yuklarni temir yo'l ag'darmalariga va rudalarni qayta ishlash zavodiga tashish uchun ishlatiladi.

Konda portlatish quduqlarini burg'ulash SBSH-250 MNA-32 burg'ulash qurilmalari bilan amalga oshiriladi.

[Quduqlar](#) diametri 244,5 mm bo'lgan sharoshkali dolotalar bilan burg'ulanadi.

Uskuna quruq va sug'orilgan, monolit va singan jinslarda quduqlarni burg'ulashi mumkin.

Quruq jinslarni burg'ilashda quduqqa havo-suv aralashmasini yetkazib berish orqali nam changni bostirish majburiy bo'lib, chang namlanadi va [atmosfera](#) ifloslanmaydi.

Burg'ulash vositasi - uzunligi 8 m, diametri 203 mm 4 ta shtangadan iborat.

Tog' jinslarini [transport](#) vositalariga yuklash- to'g'ridan-to'g'ri mexanik belkurak tipli siklik ekskavatorlar tomonidan amalga oshiriladi. Hozirda 4,6 m³ dan 20 m³ gacha cho'mich

sig'imiga ega EKG-20, EKG-15, EKG-12,5, EKG-10, EKG-8I, EKG-6,3, EKG-5U, EKG-5A, EKG-4,6 rusumli ekskavatorlardan foydalanilmoqda.

Ustki qatlam jinslari va rudalar keng o'lchovli elektrlashtirilgan temir yo'l transportida tashiladi.

Yuqori gorizontlardan (760 m va undan yuqori) ustki qatlamni ag'darmalarga va rudalarni qayta yuklash punktlariga tashish avtomobil transporti orqali amalga oshiriladi.

Karyer bortining shimoli-sharqida 1-sonli tog' jinslarini qabul qilish uchun ishlab chiqarish uchastkasi mavjud bo'lib, unda to'rtta ag'darmali temir yo'l tupigi bor, ulardan uchta +740 m belgisida joylashgan, to'rtinchi tupik. 770 m belgisidan 30 m balandroqdir^[3].

Foydalanilgan adabiyotlar.

1. O'zbekiston Milliy ensiklopediyasi, O'zME davlat ilmiy nashri, T.:2000-2005
2. ↑ Almalikskiy jemchujina, V.Sigedin, Sharq, T.:1999
3. ↑ <https://www.agmk.uz/oz/mining/rudoupravlenie-kalmakyr>